

SÖTÉR ISTVÁN

A másik mestert!

KABDEBÓ LÓRÁNT INTERJÚJA ECKHARDT SÁNDORRÓL

— A Fellegjárás című regény professzor-hőse, Méliusz alakja mögül Gombocz Zoltán varázslatos személyisége tűnik elő. Egyetemi éveidnek másik meghatározó tanára Eckhardt Sándor volt. Alakja mára feledésbe kezd merülni, mintha már csak az általa készített és róla elnevezett nagy francia szótár őrizné emlékét. Magam a Magyar Szemle történetét vizsgálva találkoztam szerkesztői működésével: a magyar antifasiszta szellemiség egyik reprezentatív folyóiratát vezette a legnehezebb időkben. Életre keltenéd számmunkra alakját, szellemét?

— Elsőrangú nyelvész volt. Közelebb állt hozzá a nyelvészet és a filológia, mint a szorosan vett irodalom. Bár irodalomból is rendkívül alapos, kitűnő előadásokat tartott, de belőle inkább a pozitív elemek, a filológiai kérdések érdekelték elsősorban. Ha jól emlékszem, én önála először a szemináriumán tűntem föl, ahol francia nyelven — mert hiszen franciául adott elő, és nála csak franciául lehetett vizsgázni — egy beszámolót kellett tartanom La Bruyère *Les caractères* — A jellemek — című művéről. Ez a francia klasszicizmus egy elragadó alkotása, nagyon közel áll Molière-hez. Csupa álnév: mitológiai, vagy fiktív nevek mögött különféle típusait mutatja be a kornak, a királyi udvarnak, a városnak. A jellemboncolás francia művészetének — ami olyan magas fokra jut majd Balzacnál, Stendhálnál és legvégül Proustnál — ez az igazi előzménye. Mély bölcsesség és sajátos sztoicista filozófia —, mert a francia klasszikusok mind sztoicisták voltak. Én francia nyelven felolvastam a kis dolgozatomat, Eckhardt meg volt vele elégedve, és attól kezdve figyelt rám. Igen szigorúan fogta azt, akire felfigyelt. Félelmetes híru tanár, aki rendkívül sokat követelt a hallgatóitól. Voltak olyan legendák, hogy két nőhallgató öngyilkosságot kísérelt meg Eckhardt-vizsga előtt. Azt hiszem, ebből egy szó sem igaz, de jellemző, hogy ilyen mesék is elterjedtek róla. Engem is nagyon szigorúan fogott. Az Eötvös-kollégiumban és az egyetemen ugyanis, ha valaki írt, az a tudomány számára elveszett embernek számított. Gombocz Zoltán — aki nyelvészt akart belőlem faragni, amihez persze nem volt semmi kedvem — vagy Eckhardt —, aki filológusnak szánt — szemében annak az embernek vége, akinek megjelenik egy novellája. De nekem az egyetemi éveim alatt még nem jelent meg novellám, ez szerencsém volt, mert Eckhardt bízott abban, hogy komoly filológussá nevelhet. És tulajdonképpen azzá is nevelt, annak ellenére, hogy nem lettem csak filológus. De azt, ahogyan egy szöveggel bánni kell, ahogyan egy szöveg motívumait, történeti létrejöttét, geneziséét ki kell nyomozni — ezt Eckhardtól tanultam meg. Neki köszönhetem mindazt, ami bennem filológiai véna kialakult. Volt például még egy másik szemináriumi dolgozatom, a Roland-énekről, ahol egy kissé — mondjuk — mesés elméletet találtam ki egy nem létező szövegről, amiből származtak volna a Roland-ének forrásai. Eckhardt-

ot ezek érdekelték, mert a filológusnak mindig öröm az ismeretlen források feltételezése. Az biztos, hogy ő vezetett rá, ő sulykolta belém a filológiai módszert. Néha voltak olyan megoldandó feladataim a *Nemzet és haladás* írása közben, vagy a Petőfivel foglalkozó és talán tulajdonképpen a Madách-tanulmányaimban is, ahol filológiai módszert kellett alkalmaznom — játszva alkalmaztam, mert megtanultam Eckhardtnál. Kitűnő filológus volt, és az érdeklődése is nagyon érdekes. Azt mondtam, hogy nyelvészeti és filológiai pozitívista érdeklődésű elsősorban, de máris hozzá kell tennem: ennél sokkal nagyobb tudós volt. A francia tematika mellett a magyar volt neki a legfontosabb. A *francia forradalom eszméi Magyarországon* című könyve kiváló mű, a kérdés megvilágításában még ma sem jutottak messzebb ennél a könyvnel. Kitűnő a Balassiról szóló könyve, és nagyon szellemes írás a francia múlt századi regényírók magyarságképéről szóló tanulmánya.

— *Szakedolgozatod is nála készítetted.*

— Ma annyit beszélnek a poétikáról, stilisztikáról, — Eckhardt engem már akkor effelé irányított: Corneille stílusáról írtam. 1931-től 1935-ig jártam az egyetemre, 1935-ben volt a szakvizsgám. Igen terjedelmes szakedolgozatom nagyon érdekes feladat volt. Eckhardt úgy látta, hogy a roueni jezsuitáknál végző Corneille egész stílusára nagy befolyással lehetett a jezsuita stilisztikai nevelés. Megtaláltam azt a testes munkát — egy Suarez nevű spanyol jezsuitának a könyvét —, amelyből Európa-szerte tanították a stilisztikát. Elkezdtem nyomozni, hogy hol vannak ennek a nyomai az ő drámáinak a nyelvében. Bevallom, sok mindenre rátaláltam, ami lehet, hogy a jezsuita retorikának a folyománya, vagy lehet, hogy nem az. Az ilyen kutatás mindig bizonytalan, és mindig kétes, mert itt a barokk stílusról van szó, és a dolgok azért nem olyan egyszerűek egy alkotó művésznél, mint ahogy azt egy filológus feltételezi. De próbálkozásnak egy diák részére érdekes volt.

— *Disszertációd is hozzá írtad.*

— Egy évig Párizsban voltam, elkerültem az École Normale-ba, és ott készítettem el a doktori értekezésemet, amit szintén hozzá írtam. A francia tizenhetedik századi retorikatankönyvek alapján a század stilisztikai doktrínájáról szólt az értekezésem. Ez a franciáknak is új téma volt, nagyon meglepődtek, hogy én ezzel foglalkozom, és örültek neki és méltatták is. Charles Bruneau, a Sorbonne profeszora írt erről a diákkori disszertációról a *Revue d'Histoire Littéraire de la France*-ban, tehát nagyon előkelő helyen.

— *A disszertációd itthon jelent meg.*

— Persze, az én költségemen, akkoriban így volt szokás. Volt egy pécsi nyomda, amelyik mindig tudta azt, hogy ki készül doktorálni, és akkor egy kis táskával megjelent a nyomda vezetője, fölkereste a megilletődött jelöltet a kollégiumban. Választhattam, hogy milyen formátumú legyen, és ki kellett fizetni az árát.

— *Milyen ember volt Eckhardt Sándor?*

— Rendkívül korrekt, eléggé száraz, éles, az embereket magától kissé távontartó. Ugyanakkor jószívű volt, és ahol tudott, segített. Idővel hajlamossá vált a megértésre. Kezdetben, amikor diákja voltam, inkább csak egy sziklafalat láttam benne. Később kiderült, hogy emögött nagyon sok bensőség is van. Nagyon erős meghatározója volt a katolicizmus. Ez igen magasrendű volt nála, a francia újkatolikusoknak az irányát, a Bernanos, Mauriac, Claudel vonalat követte. Magatartásának ez a kissé pascali értelemben vett

katolicizmus volt a lényege, a kegyelem, amit vagy megkap valaki vagy nem, és ha nem kapja meg, nem tehet ellene semmit. Az a Calvinhoz közelálló janzenista szemlélet. Én azt mondanám, hogy Eckhardtban volt valami janzenista vonás, holott ő biztosan tiltakozna ellene, ha ezt hallaná, mert szigorúan ragaszkodott a kánonhoz. De alkatában janzenista volt tulajdonképpen.

— *Két nevezetes tanárod volt, Gomboczról regényfigurát is mintáztál. Ő volt a színesebb egyéniség?*

— Feltétlenül. Nyitott ember volt, akit érdekelt a fiatalság. Lehetett érezni, hogy ő kap tőlünk, fiataloktól valamit, mintegy megfürdött az Eötvös-kollégiumnak ebben a fiatal atmoszférájában. Eckhardt nem, ő inkább zárkózott volt, távolságtartó. Szemérmes lélek. A tipikus Eötvös-kollégista magatartás a mítosz- és legendarombolás. Ez nagy szórakozása volt mindig az Eötvösnek. Ez megvolt Gomboczban is és Eckhardtban is. Ami már legenda, ami már mítosz, — az gyanús, ott valami nincs rendjén, ott valami hátsó gondolat, vagy manipuláció rejtezik. Gombocz meghalt 1935-ben, Eckhardt átélte a háborút, a felszabadulást, azután a Rákosi-korszakot, valamikor az ötvenes évek végén ment nyugdíjba, tehát itt nagy különbségek vannak, ennek ellenére nagy egyezések is. Mind a két ember határozottan Hitler-ellenes volt. Ugyanakkor mind a ketten a legnagyobb fenntartással, szépszissel nézték a Sztálin-korszaknak a harmincas évekbeli fejleményeit. Tehát ők onnan, hogy úgy mondjam, a Sztálin tájékról semmit nem vártak. Gombocz volt az, aki keresztülvitte, hogy Bartókot bevásárolták az Akadémiába. Bár a zene őt nem érdekelte, de Bartók, a tudós az annál inkább izgatta. Eckhardt pedig, aki átvette Szekfütől a *Magyar Szemle* szerkesztését a negyvenes évek elején, tehát a legkritikusabb korszakban, a legélesebben Hitler-ellenes volt. Eckhardt annyira ellene volt az egész náciizmusnak, hogy gyanús volt neki minden olyan magyar gondolkodó és író — és itt már túlzásba vitte talán —, akinek a nacionalizmusa valahogyan érintkezett a faji elmélettel. Ő határozottan elutasította a *Kisebbségben* után Németh Lászlót. Németh László azért írja az *Utolsó kísérletben* ezeket a Szekfű elleni dühödt támadásait, mert Szekfűék nem bocsátották meg soha a *Kisebbségben*.

— *Hazatérve Párizsból, tartottad Eckhardtal a kapcsolatot?*

— Bevallom, nem különösebben. Eckhardt nem tehet róla, de azért az én pályám alakulásában mégis hatással volt az a körülmény, hogy bár az egyik legbecsültebb tanítványa voltam, de elhelyezkedésem a tanszéken szóba sem kerülhetett. Talán abban volt része, hogy az Egyetemi Könyvtárhoz fölvettek ingyenes gyakornoknak. De hát ez, valljuk be, nem volt sok. Az viszont ugyancsak igaz, hogy amint a *Magyar Szemléhez* került, akkor azonnal nagyon komolyan dolgoztatott mint tanulmányírót. Ez persze nem volt megélhetési alap, de azért sokat jelentett, és ami ennél fontosabb: ő szerkesztette a Franklin-Társulatnál a *Magyar Írók* című sorozatot, és ő volt az, aki fölkért engem a *Jókai*-könyvem megírására. Számomra ez egy nagyon fontos gesztus volt, mert ebben a könyvben valamit meg tudtam mutatni abból, amit szerettem volna kifejezni. Hogyha az embernek nincs alkalma kifejeznie magát, vagy megmutatnia azt, hogy mit gondol, mit akar, akkor belefulladás az emberbe a legjobb szándéka vagy terve is. Nálam nem fulladt be, megvalósult, mert Eckhardt fölkért ennek a könyvnek a megírására.

— *Azt hiszem, ez számodra nemcsak irodalomtörténeti, hanem írói tájékozódás is volt.*

— Elsősorban ars poetica. Másodsorban irodalomtörténet. Mert én a *Fellegjárásnak* — Ferenczi Laci ezt nagyon szépen kimutatta — az életfelfogását, művészfelfogását fogalmaztam meg Jókai ürügyén. Jókait úgy állítottam be, hogy engem igazolt.

— *És mit szőtt ehhez Eckhardt, a szigorú filológus?*

— Ez különös: attól kezdve, hogy mint filológusról lemondott rólam, elkezdett segíteni, fölkért mindenre, ahol hasznomat vehette. De tiszteletben tartotta az álláspontjaimat, a stílusomat, a módszereimet; ezekbe soha nem szőtt bele, nem oktrojált rám semmit. Nagyon tiszteletre méltó magatartás. Az első írásom a Magyar Szemlében az École Normale Supérieure-ről szőtt. Ez egy elfelejtett írásom, én magam sose vettem be kötetbe. Aztán többször írtam Babitsról.

— *A halálakor írott nekrológodat a Petőfi Irodalmi Múzeum Babits emlékének szánt kötetében közöltük újra.*

— Amikor a magyar jellemről írott Babits-tanulmány megjelent, az óvás volt a háborúba való beavatkozás ellen. A józanságot, óvatosságot emelte ki, ezeket az erényeket a magyar jellemből. Csupa figyelmeztetés: gondolatok meg, mielőtt beleugrotok a háborúba. A jobboldal ezen felhördült. Imrédy volt az, aki a fő kritikai cikket írta. El kell ismerni, hogy ápolt és nem alpári hangnemben, — a többihez képest. Én Imrédynek felelve védtem meg a Magyar Szemlében Babits tanulmányát.

— *Nem volt veszélytelen feladat. Hol dolgoztál te akkor?*

— A Vámpolitikai Központban, majd két évig a Gyáripárosok Országos Szövetségében.

— *A bankéletben dolgoztál, Imrédynek ott nagy szava lehetett.*

— Tehetséges közgazdász hírében állott, de a bankárok nem vették már komolyan: akkor már otthagya a közgazdászati és elment politikusnak. De a szélsőjobb a Magyar Szemlére tüzet okádott. Amikor 1944-ben behívtak katonának, figyelmeztettek, nehogy eláruljam, hogy írtam a Magyar Szemlében, mert bajom lesz a parancsnoksággal.

— *És a háború után hogyan alakult kapcsolatokat?*

— Amikor a koalíciós időkben a Kultuszminisztériumban dolgoztam, és a külföldi ösztöndíjak hozzám tartoztak, személyesen jött egyszer föl hozzám, és mondta, van neki egy nagyon tehetséges tanítványa, akire nagy jövő vár a francia stúdiumok terén, és fontos lenne, hogy ösztöndíjat kapjon Párizsba. Ő kér engem, hogy juttassam ki ezt a nagyon tehetséges tanítványát, Köpeczi Bélának hívják. Kétéves ösztöndíjat tudunk biztosítani Eckhardt személyes kérésére.

Az utolsó epizód már nagyon szomorú. Úgy látszik, hogy váratlanul jött a nyugdíjaztatása. Odahaza felhívott, hogy beszélni akar velem, és valami randevút is adott, azt hiszem a Belvárosi kávéházban. Én besiettem, de valahogy vagy ő mondta rosszul, vagy én nem értettem jól, a randevú nem jött létre. Akkor telefonon közölte velem, hogy azt szeretné, ha átvinném tőle a tanszékét, és lemondanék a magaméről. Ha harminc évvel korábban azt mondja, hogy legyek díjtalan tanársegéd a tanszékén, boldogan mentem volna, de hát akkor, amikor megírtam a *Romantika és realizmus* kötetet, az *Eötvös-monográfiát*, és benne voltam már a *Nemzet és haladás* című korszakmonográfiámban, akkor beleugrani a franciába és otthagyni mindent, ezt nem tudtam. És különben is, az volt a véleményem, hogy Gyergyai a méltó rá. Nagyon megtisztelő módon ajánlotta föl, nagyon tragikus megtiszteltetés volt.

